УДК 338.24

Л.І. Михайлова, д-р екон. наук, професор
Сумський національний аграрний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті досліджено проблеми державного регулювання модернізації національної економіки України. Узагальнено підходи щодо вдосконалення модернізаційних змін на засадах стимулювання інноваційного розвитку національної економіки країни. Здійснено оцінку позиції України за основними складовими Індексу глобальної конкурентоспроможності, відповідно якого Україна займала 52 місце серед 138 країн світу за рівнем інноваційного розвитку економіки. Охарактеризовано промислові підприємства України за напрямами проведення інновацій. Запропоновано наукові підходи до врахування групи факторів, що сприяють посиленню управлінських впливів на суб’єкти економічної системи для стимулювання інноваційного розвитку країни: ресурсного забезпечення, місцевого розвитку, екологічного імперативу, конкурентного середовища, наукового потенціалу, міжнародного середовища. Визначено напрями регулювання модернізації національної економіки та запропоновано підхід до прийняття управлінських рішень для забезпечення економічного зростання України на засадах інноваційного розвитку.

***Ключові слова**: модернізація, інновації, витрати, наукові дослідження, управління, стимулювання.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. На разі в Україні нагальною є зміна парадигми функціонування національної економіки. Беззаперечно, що прогресивні структурні зрушення в Україні, суттєве оновлення реального сектору економіки та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави є неможливими без активізації інноваційної діяльності. Втім триваючі кризові явища стимулюють до пошуку нових підходів модернізації національної економіки в різних сферах її функціонування: технологічній, енергетичній, соціально-екологічній, організаційно-управлінській та ін. Вплив постіндустріальної

цивілізації об’єктивно вимагає поглибленого дослідження факторів модернізації національної економіки та важелів її державного регулювання, що дозволить на практиці реалізувати нові підходи до інноваційного розвитку країни. Разом із тим процес вдосконалення державного регулювання модернізації національної економіки в контексті стимулювання інноваційного розвитку в умовах європейської інтеграції потребує подальшого дослідження щодо виявлення головних тенденцій та закономірностей розвитку, узагальнення визначальних факторів впливу на процес інноваційного оновлення задля економічного зростання. Окрім того, потребують вироблення наукові засади, які дозволили б вбудувати існуючі в міжнародній практиці положення теорії модернізації в логічну систему державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що проблеми модернізації розвитку національної економіки на засадах інноваційності знаходяться в полі зору великої когорти вітчизняних та закордонних вчених, які досліджують їх в різних ракурсах. Детальне викладення основних складових комплексної інноваційно-технологічної модернізації (економічної, організаційно-економічної, соціальної, екологічної) з характеристикою цілей, засобів реалізації та результатів, що знаходяться у певному протиріччі, здійснено Бужимською К.О. [1]. Ґрунтовність феноменальної взаємодії суспільства і держави та її впливу на економічне зростання викладена у праці Гейця В.М. [2]. Доведення важливості формування стратегії і політики структурно-технологічної модернізації промисловості України присвячені дослідження Кіндзерського Ю.В. [5].

Проблемі екологічної модернізації в системі природно-техногенної та екологічної безпеки, як одного із визначальних чинників економічного зростання економіки України, присвячена робота Хвесика М.А. [6]. У дослідженні Лук’яненко Д.Г., Поручника А.М., Колота А.М., Столярчука Я.М. [8] зазначається, що світова економіка увійшла в період радикальної структурної трансформації, пов’язаної із суттєвим зростанням ролі наукомістких, високотехнологічних виробництв, стрімкий розвиток яких визначається інтенсивним використанням знань і широким впровадженням інновацій у різні сфери економічного життя; викладається характеристика основних моделі глобального економічного розвитку.

Невирішені питання, що є частиною загальної проблеми. Беззаперечно, результати досліджень провідних вчених мають важливе значення для модернізації національної економіки, пошуку шляхів і

засобів стимулювання інноваційного розвитку. Водночас питання стимулювання інноваційного розвитку країни потребує сьогодні вироблення зваженої модернізаційної політики держави, яка має здійснюватися через перехід від традиційної моделі функціонування національної економіки до оновленої моделі, в якій створюється більш конкурентне середовище, вирівнюються можливості для розвитку суб’єктів господарювання, мінімізуються ризики енергетичної кризи, вирішуються проблеми прогнозування ефектів від реалізації інноваційної діяльності.

Метою статті є здійснення системного аналізу з метою виявлення проблемних моментів та визначення шляхів вдосконалення державного регулювання модернізаційних змін в умовах стимулювання інноваційного розвитку національної економіки країни.

Основний матеріал. Загальновідомо, що інноваційний потенціал країни є однією із найхарактерніших ознак сучасного економічного розвитку суспільства в умовах глобалізації.

Слід визнати, що на сьогодні економічний потенціал національної економіки нашої країни значно знизився, сповільнилися темпи інноваційного розвитку, реальне впровадження інновацій стає нестабільним. Це в істотній мірі визначено цілим комплексом втрати конкурентних позицій в економіці країни. За рейтингом «Індексу глобальної конкурентоспроможності 2016-2017» Україна знаходиться на 85 місці зі 138 країн, а до десятки країн-лідерів увійшли: Швейцарія, Сінгапур, США, Нідерланди, Німеччина, Швеція, Велика Британія, Японія, Гонконг та Фінляндія [9].

Позиції України за основними складовими індексу глобальної конкурентоспроможності представлено у табл. 1.

Дані табл..1 свідчать, що Україна займала 52 місце серед 138 країн світу за рівнем інноваційного розвитку економіки. Слід зазначити, що тільки 834 промислових підприємства, або 18,9 % серед обстежених, здійснювали у 2016 р. інноваційну діяльність [9]. На рисунку представлено характеристику промислових підприємств за напрямами проведення інновацій.

Дослідження показують, що вищою за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств була в Харківській, Тернопільській, Миколаївській, Запорізькій, Івано-Франківській, Одеській, Житомирській, Львівській, Чернівецькій, Херсонській областях та м. Києві. Якщо ж характеризувати підприємства за видами економічної діяльності, то

найбільш інноваційними є підприємства з виробництва основних фармацевтичних продуктів і препаратів, комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, автотранспортних засобів, коксу та продуктів нафто перероблення [9, с. 87-89].

1. Позиції України за основними складовими Індексу глобальної конкурентоспроможності 2016-2017

Складові Індексу глобальної конкурентоспроможності	Місце у рейтингу
Якість інститутів	129
Інфраструктура	75
Макроекономічна стабільність	128
Охорона здоров’я та початкова освіта	54
Вища освіта і професійна підготовка	33
Ефективність ринку товарів і послуг	108
Ефективність ринку праці	73
Розвиненість фінансового ринку	130
Рівень технологічного розвитку	85
Розмір внутрішнього ринку	47
Рівень розвитку бізнесу	98
Інновації	**52**
Здатність до інновацій	49
Якість науково-дослідних інститутів	50
Витрати компаній на дослідження і розробки	68
Співпраця університетів та промисловості у дослідженнях і розробках	57
Державні закупівлі високотехнологічної продукції	82
Наявність вчених та інженерів	29

Джерело: Складено автором за даними [9].

Узагальнення результатів досліджень вчених дозволяє стверджувати про зниження інноваційного рівня промисловості, що пов’язано зі значним зниженням обсягу інвестицій в галузі національного господарства. Теорія модернізації включає прискорення темпів створення інноваційної інфраструктури, інформатизацію регулюючих процесів, управління людським капіталом.

Але для України є значною проблемою відсутність нового модернізованого обладнання, передових інновацій та низький рівень впровадження нових форм управління якістю продукції, що пригнічує її конкурентоспроможність. В цьому аспекті важливо розуміти, що дуже складно управляти загальними тенденціями конкурентоспроможності національної економіки країни, а більш скоріший ефект можуть забезпечити конкретні управлінські дії в окремих секторах та видах діяльності, що не потребують значних коштів.

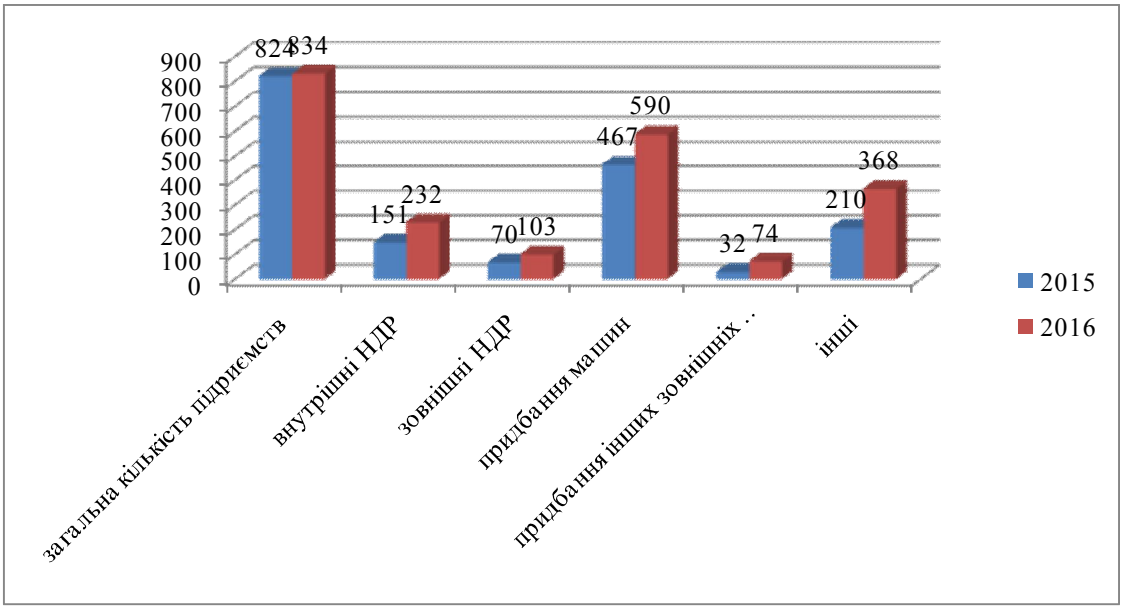

Інноваційна діяльність промислових підприємств за напрямами проведених інновацій

Джерело: Складено автором за даними [9, с. 85].

Можна також констатувати і про те, що в національній економіці є значні проблеми, пов’язані зі слабкою державною підтримкою великих високотехнологічних підприємств, відсутністю дієвої державної інвестиційної політики.

Представлені статистичні дані показують, що впровадження інновацій на промислових підприємствах в Україні останніми роками має неоднорідну динаміку, як і фінансування відповідно інноваційної діяльності (табл. 2).

Треба зауважити, що з часом змінились базові фактори конкурентоспроможності інноваційного розвитку. Якщо раніше країна покладала надію на розвиток та освоєння природних ресурсів, капіталу та

трудових ресурсів, то тепер світові тенденції свідчать про зміну пріоритетності факторів конкурентоспроможності національних економік. Це притаманне усім галузям національної економіки, в тому числі і аграрному сектору, діяльність в якому в найбільшій мірі до останніх десятиріч базувалася, переважним чином, на використанні природних ресурсів.

2. Впровадження інновацій та фінансування інноваційної діяльності в Україні

Рік	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	Джерела фінансування інноваційної діяльності, млн грн
2010	11,5	2043	2408	8045,5
2011	12,8	2510	3238	14333,9
2012	13,6	2188	3403	11780,6
2013	13,6	1576	3138	9562,6
2014	12,1	1743	3661	7695,9
2015	15,2	1217	3136	13813,7
2016	16,6	3489	4139	23229,5

Джерело: Складено автором за [7].

Сучасний інноваційний розвиток ґрунтується на використанні нематеріальних ресурсів: інформації, передових інноваціях, інфраструктурі, соціальній комунікації, людському капіталу, інститутах постіндустріального суспільства. Сучасна економіка, як складова частина інноваційного розвитку, спирається не тільки на наявні природні ресурси, а перш за все на людські ресурси. Це актуалізує перед державою питання формування системи стимулів для заохочення людських ресурсів, як базового фактору модернізаційних змін національної економіки. Про це свідчить і європейський досвід. Так, в документі «Європейська стратегія – 2020» йдеться про важливість зростання кількості науковців у найближчий час (на 1 млн) [3].

Здійснення порівняльного аналізу частки суспільних витрат на виконання наукових досліджень та розробок у ВВП окремих країн Європейського Союзу дає підстави до висновку, що Україна стрімко знижує обсяги видатків на створення наукових розробок і наблизилася до Румунії, яка за 2013-2015 рр. збільшила питому вагу витрат на 0,1 в.п.. Динаміка питомої ваги витрат на фінансування наукових досліджень та створення наукових розробок у валовому внутрішньому продукті окремих країн ЄС подана в табл. 3.

3. Частка витрат на виконання наукових досліджень у ВВП, %

	2013	2014	2015	2016
ЄС	**2,03**	**2,04**	**2,03**	…
Болгарія	0,63	0,79	0,96	…
Естонія	1,73	1,45	1,50	…
Іспанія	1,27	1,24	1,22	…
Латвія	0,61	0,69	0,63	…
Литва	0,95	1,03	1,04	…
Німеччина	2,82	2,89	2,87	…
Польща	0,87	0,94	1,00	…
Румунія	0,39	0,38	0,49	…
Словаччина	0,82	0,88	1,18	…
Словенія	2,60	2,38	2,21	…
Угорщина	1,39	1,36	1,38	…
Чеська Республіка	1,90	1,97	1,95	…
Україна	**0,70**	**0,60**	**0,55**	**0,48**

Джерело: складено автором за даними [10, С. 76]

При цьому заплановано зростання капіталовкладень до сфери досліджень у розмірі 3 % від ВВП Європейського Союзу та збільшення частки молоді (до 34 років) з вищою освітою або науковим ступенем до 40 %, що є важливим завданням у контексті стимулювання інноваційного потенціалу.

За даними табл. 3. приходимо до висновку, що питома вага витрат на наукові дослідження в Україні у структурі ВВП скоротилася з 0,7 відсотків в 2013 р. до 0,48 % - в 2016 р. За узагальненими даними 2015 р., частка витрат на наукові дослідження у ВВП країн ЄС-28 у середньому склала

2,03%. Зазначимо, що вищою від середньої частки витрат на наукові дослідження та розробки спостерігаємо у провідних країнах Європи: Швеції – 3,26 %, Австрії – 3,07 %, Данії – 3,03 %, Фінляндії – 2,9 %, Німеччині – 2,87 %, Бельгії – 2,45 %, Франції – 2,23 %. До країн з меншою часткою витрат на НДР відносяться: Кіпр, Румунія, Латвія та Мальта (від 0,46% до 0,77%).

В цьому контексті стає зрозумілим, що актуальності набуває співпраця з питань інноваційного розвитку українських підприємств та установ з іноземними партнерами країн ЄС. Такий напрям може надати позитивний імпульс стимулюванню інноваційного розвитку та забезпечити так званий процес формування «економіки знань» в Україні. Це створює передумови до визначення факторів модернізації національної економіки та напрямів державного регулювання інноваційного розвитку України. Фактори, які обумовлюють модернізацію національної економіки, наведено в контексті інноваційної парадигми розвитку національної економіки у табл. 4.

В контексті міжнародного співробітництва потрібно стимулювати бажання бізнесу та приватного сектору до співпраці з іноземними корпораціями, особливо в сфері розроблення новітніх технологій та технік. Окремим напрямом державного регулювання має стати максимальне сприяння ефективності впровадження інновацій, особливо за рахунок іноземних інвестицій, що включає в себе також впровадження нових форм менеджменту на вітчизняних підприємствах.

Таким чином, в цілому перетворення інновацій в основний фактор модернізації економіки та інтеграція його з соціальної модернізацією дозволить надати процесу державного регулювання комплексний характер, забезпечить стимулювання розвитку національної економіки. Сучасна парадигма державного регулювання інноваційного розвитку включає формування основних факторів модернізації національної економіки, що забезпечить зміни у функціях стимулюючих впливів на державному рівні. Потрібно створити можливості для інноваційного середовища, на умовах розвитку людських ресурсів, інновацій і забезпечення комунікаційних процесів. Це можливо за умов мобілізації внутрішніх ресурсів національної економіки й забезпечення зовнішніх умов її розвитку з подальшим залученням інвестицій на реструктуризацію, технологічну модернізацію, впровадження інновацій випереджаючого характеру, формування сучасної інфраструктури.

4. Фактори модернізації національної економіки

Назва фактору	Зміст фактору
Ресурсного забезпечення	інформація, випереджальні інновації, інфраструктура, соціальна комунікація, інституційне середовище, фінансові інструменти та інвестиції
Місцевого розвитку	створення інноваційно дружнього середовища на місцевому рівні в рамках процесів децентралізації, при якому відбувається локальне імпульсне відтворення людських ресурсів в унікальних умовах господарювання
Екологічного імперативу	розвиток екологічної детермінанти економічного розвитку, стимулювання екологічності господарської діяльності, інформатизація та дематеріалізація управлінських процесів
Конкурентного середовища	стимулювання мереж та структур інноваційно дружнього середовища (кластерів, об’єднань, асоціацій, технополісів, індустріальних парків тощо), підвищення вимогливості споживчого сектору; партнерство держави, приватного сектору та громадянського суспільства
Наукового потенціалу	використання соціального й організаційного потенціалу країни в цілях модернізації національної економіки за рахунок підтримки наукових досліджень та стимулювання освітніх проектів
Міжнародного співробітництва	розроблення довгострокової стратегії модернізації економіки, ефективна діяльність державного регулювання, спрямована на цілі модернізації; участь у програмах ресурсного забезпечення процесу модернізації на міжнародному рівні

Джерело: Складено автором

Висновки і перспективи подальших досліджень. У роботі проведено аналіз проблемних моментів та шляхів державного регулювання модернізаційних змін в умовах стимулювання інноваційного розвитку. Визначено, що для стимулювання інноваційного розвитку, державне регулювання має враховувати нові фактори модернізації національної економіки: ресурсного забезпечення, місцевого розвитку, екологічного імперативу, конкурентного середовища, наукового потенціалу, міжнародного співробітництва. Ці фактори набувають якісно нового змісту з точки зору інноваційної парадигми розвитку національної економіки і в сукупності формують інформаційну базу для розбудови інноваційно-дружнього середовища та взаємодії суб’єктів національної економіки, що в цілому підвищує синергетичний ефект державного регулювання.

Перспективою подальших досліджень є розроблення наукових підходів до стимулювання модернізаційних змін на різних рівнях державного управління.

Бібліографічний список: 1. Бужимська К.О. Сутність та складові комплексної інноваційно-технологічної модернізації підприємств / К.О. Бужимська // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2009/Economics/54119.doc.htm
2. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / Валерій Михайлович Геєць; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с. 3. Європейська стратегія. – 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en
4. Журавель Ю. Інвестиційні ресурси для модернізації національної економіки. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/10442/1/%d0%96%d1%83%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b5%d0%bb%d1%8c%20%d0%ae..pdf
5. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: монографія Є Ю.В. Кіндзерський; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозування НАНУ». – К., 2013. – 536 с.
6. Екологічна модернізація в системі природно-техногенної та екологічної безпеки / [М.А. Хвесик, А.В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016.– 455 с. 7. Наукова та

інноваційна діяльність в Україні – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html
8. Ресурси та моделі глобального економічного розвитку: монографія / [Д.Г. Лук’яненко, А.М. Поручник, А.М. Колот, Я.М. Столярчук та ін]; за заг. ред. докторів екон. наук, професорів Д.Г. Лук’яненка та А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2011. – 703 с. 9. The Global Competitiveness Report 2016-2017 // World Economic Forum. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.weforum.org/ 10. Наукова та інноваційна діяльність України [за 2016 рік]: стат. зб. / Державна служба статистики України. – 2017. – 140 с.

Михайлова Л.И. Государственное регулирование модернизации национальной экономики в контексте стимулирования инновационного развития Украины. В статье исследованы проблемы государственного регулирования модернизации национальной экономики Украины. Обобщены подходы по совершенствованию модернизационных изменений на основе стимулирования инновационного развития национальной экономики страны. Осуществлена оценка позиции Украины по основным составляющим Индекса глобальной конкурентоспособности, в соответствие с которым Украина занимала 52 место среди 138 стран мира по уровню инновационного развития экономики. Охарактеризованы промышленные предприятия Украины по направлениям проведения инноваций. Предложены научные подходы к учету группы факторов, способствующих усилению управленческих воздействий на субъекты экономической системы для стимулирования инновационного развития страны: ресурсного обеспечения, местного развития, экологического императива, конкурентной среды, научного потенциала, международной среды. Определены направления регулирования модернизации национальной экономики и предложен подход к принятию управленческих решений для обеспечения экономического роста Украины в рамках инновационного развития.

Ключевые слова: модернизация, инновации, расходы, научные исследования, управление, стимулирование.

Mykhailova L.I. State regulation of the modernization of the national economy in the context of stimulating the innovation development of Ukraine. The article is devoted to problems of state regulation of the modernization of the national economy of Ukraine. ***The purpose of the article*** is to carry out systematic analysis in order to identify problem points and identify ways to improve the state regulation of modernization changes in terms of

stimulating the innovation development of the national economy. ***The methodological basis*** is the position of economic theory, the theory of modernization, and innovation growth. Empirical evidence obtained by the authors through the processing of statistical data and monographic observations. According to ***the results of the study***, the approaches to improving the modernization changes on the principles of stimulating the innovation development of the national economy are summarized. The position of Ukraine regarding the main components of the Global Competitiveness Index is assessed, according to which Ukraine ranks 52nd among 138 countries in terms of innovative development of the economy. Industrial enterprises of Ukraine are described in the directions of innovations. It was found that the innovative development of industrial enterprises is carried out through the purchase of new machines, and the most innovative ones are the production of basic pharmaceutical products and preparations, computers, electronic and optical products, vehicles, coke and products of oil refining. One of the main reasons is to reduce the share of research expenditures in Ukraine in the structure of GDP, which decreased from 0,7% to 0,48% for 2013-2016. In 2015, the share of research expenditures on GDP in the EU-28 countries averaged 2.03%. The scientific approaches are proposed for taking into account a group of factors that contribute to the strengthening of managerial influences on subjects of the economic system to stimulate the country's innovation development. The factors determining the modernization of the national economy in the context of implementing the innovation paradigm of its development are summarized: resource support, local development, ecological imperative, competitive environment, scientific potential, international environment. The directions of regulation of modernization of the national economy are determined and the approach to making managerial decisions for ensuring economic growth of Ukraine on the principles of innovative development is proposed. The necessity of formation of innovative environment by means of development of human resources, creation of innovations and provision of communication processes is substantiated. The main forms should be the mobilization of internal resources of the national economy by attracting investments for restructuring, technological modernization and the formation of modern infrastructure. ***The results of the study can be used*** in developing approaches to stimulate modernization at various levels of government.

Key words*:* modernization, innovations, expenses, scientific researches, management, stimulation.

Стаття надійшла до редакції: 25.10.2017 р.